

До проекту КК України, який розглядається у Верховній Раді, була внесена ст. 150. Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини. Правоохоронці вважають цю версію статті в проекті нового КК України набагато ефективнішою*, бо в ній чітко відслідковується лінія «ТОВАР-ПОКУПЕЦЬ-ТОВАР». І в цьому випадку цілком доречним є наголос «... за згодою чи без неї...», саме для того, щоб акцентувати увагу на тому, що в проведення слідчого розслідування, поінформованість потерпілої, щодо її виконання в секс-індустрії не має значення.

Крім того, в назві ст. 150 відслідковується значно ширше трактування злочину. Запитання викликає визначення сексуальної експлуатації. Я поставила запитання авторові статті, що саме він розуміє під цим визначенням, але відповіді не отримала. Вважаю, що цей термін викликав широкі дискусії і на міжнародному рівні під час обговорення протоколу №5 Проекту Конвенції по запобіганню транснаціональній злочинності ООН. Хотілося б дізнатися, на якому визначенні зупинилися при підготовці цієї Конвенції.

Надійшла до редколегії 15.03.2001

*О.Е.Судаков, ст.викладач Нац. ун-ту внутр. справ,
О.І. Єлісеєв, ст.викладач Нац. ун-ту внутр. справ.*

ДЕЯКІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Конституція України (ст.3) проголошує, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю... Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1]. Тобто, боротьба зі злочинністю – найважливіша внутрішня функція держави. Ця боротьба проводиться на підставі національного законодавства спеціальними правоохоронними органами. У зверненні до держав члени Комітету ООН з попередження злочинності та боротьби з нею констатували, що «боротьба зі злочинністю виступає в якості основної відповідальності держав. Вона надзвичайно важлива. Це необхідна умова національного прогресу. В тій мірі, в якій держава не зможе забезпечити безпеку своїх громадян, своїх завоювань та основних інститутів, в тій мірі буде стримуватися економічний, соціальний та культурний розвиток цієї держави» [2].

Однак, умови боротьби з національною злочинністю в наш час суттєво ускладнюються зростанням таких злочинів, які становлять небезпеку не тільки для окремих держав, але і для всього людства та вимагають спільних зусиль та повсякденного співробітництва держав. Представники міжнародної спільноти відмічають, що тероризм, корупція, незаконна торгівля наркотиками, фальшивомонетництво, торгівля людьми та інші міжнародні кримінальні злочини одержують усе більше поширення. Це пояснюється тим,

* Автором ст. 150 в проекті нового КК України є Голова Комітету з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією Верховної Ради України Ю.А.Кармазін.

що організована злочинність зростає і набуває транснаціонального характеру. Вона досягла безпрецедентних масштабів. Злочини вчиняються все новими і новими, раніше не відомими способами. Злочинність загрожує життю, безпеці та власності окремих осіб та спільнот. Тому проблема злочинності, яка ще недавно вважалась виключно внутрішньою справою держави, вже не може вирішуватися урядами на індивідуальній підставі.

В першу чергу це стосується міжнародних кримінальних злочинів, які посягають одночасно на міжнародний та національний правопорядок, на мирне співіснування держав у галузі економіки, культури, торгівлі, права і свободи людини, інтереси юридичних осіб і представляють громадську небезпеку для багатьох держав. В масштабі однієї держави боротьба з такими злочинами, їх попередження та припинення не призводить до позитивних результатів, і необхідні узгодження дії кількох держав.

Зазначимо, що в міжнародному кримінальному праві поки що не має єдиного терміну для позначення цих злочинів. Тому у різних джерелах можна зустріти інші назви: «злочини міжнародного характеру», «конвенційні злочини», «кримінальні злочини міжнародного характеру», «міжнародні загальнокримінальні злочини», «злочини, що порушують міжнародний правопорядок» та ін.

За своєю юридичною природою ці злочини є кримінальними, загальнокримінальними, але з «іноземним елементом». І.І.Карпец визначив їх найбільш повно як «діяння, передбачені міжнародними угодами (конвенціями), що не відносяться до злочинів проти людства, але посягають на нормальні відношення між державами, наносять шкоду мирному співробітництву у різних галузях відносин (економічні, соціально-культурні, майнові і т.ін.), а також організаціям та громадянам, які караються або згідно нормам, що встановлені у міжнародних угодах (конвенціях), ратифікованих у встановленому порядку, або згідно нормам національного кримінального законодавства у відповідності до цих угод» [3].

Міжнародний характер цих злочинів обумовлений тим, що в результаті їх вчинення виникають складні цивільно-правові, кримінально-правові та процесуальні відносини між державами. До числа основних особливостей міжнародних кримінальних злочинів, які відрізняють їх від міжнародних злочинів, слід віднести наступне:

По-перше, держава за вчинення цих злочинів його громадянами відповідальності не несе. Кримінальному переслідуванню підлягають тільки фізичні особи на підставі міжнародних угод, але по кримінальним та кримінально-процесуальним законам певної держави. При цьому держава-учасник угоди по боротьбі з такими злочинами повинна трансформувати норми конвенції в своє кримінальне законодавство.

По-друге, ці злочини вчиняються на території кількох держав, або їх співучасники є іноземці, або наслідки злочину проявляються за межами держав, де вони були вчинені (наприклад, долари США були підроблені та збуті у Франції, а шкода завдана економіці США).

По-третє, конвенційність, наявність міжнародної угоди, що встановлює злочинність та караність діяння.

І нарешті, слід відмітити, що ці злочини неоднорідні за характером та змістом. Частина з них знаходиться немов би на межі із загальнокримінальними та іншими злочинами, що передбачені у кримінальних законах держав. Звідси і різні підходи до переліку таких злочинів. Наприклад, Інтерпол відносить до числа міжнародних кримінальних злочинів крадіжки та перепродаж витворів мистецтва, автомобілів та інші злочини з «міжнародним елементом» (коштовності викрадені в одній країні, таємно переправлені до іншої і там продані). Офіційно у цьому випадку визнана наявність таких ознак злочину:

Вид вчиненого злочину.

Небезпека злочину для внутрішніх інтересів більше ніж однієї країни.

Характеристика злочинця або хоча б одного з його спілльників як такого, який роз'їжджає по країнах.

Поведінка злочинців або їх спілльників [4].

Отже, перша та друга ознака за своєю суттю пов'язані з об'єктом та об'єктивною стороною міжнародного кримінального злочину. Це конвенційні злочини, діяння, епізоди, які вчиняються на території різних країн або їх наслідки проявляються в інших державах; не пов'язані між собою злочини одного й того ж виду, що часто повторюються в різних країнах та ін.

Третя і четверта ознака пов'язані з суб'єктивною стороною злочину, поведінкою злочинців та їх спілльників. За шими ознаками до міжнародних кримінальних злочинів відносять, наприклад, крадіжки з готелів різних країн, що вчинені одною і тою ж особою, а також будь-який злочин, вчинений «міжнародним злочинцем». До їх числа відносять осіб, чия злочинна діяльність порушує законодавство двох та більше держав, це діяльність членів міжнародних злочинних груп, торговців наркотиками, а також тих, хто переходується за кордоном від кримінальної відповідальності за вчинені кримінальні злочини.

Отже, до числа міжнародних кримінальних злочинів у сучасному міжнародному кримінальному праві відносять тільки такі суспільно небезпечні діяння, які за своїм характером є загальнокримінальними, але з «іноземним елементом», та посягають на міжнародний правопорядок. Однак, відповідальність за їх вчинення передбачена міжнародними угодами незалежно від того, де вчинені ці злочини, проти кого спрямовані, яке громадянство або постійне місце проживання має злочинець. При цьому покарання злочинця визначається національними судами.

В залежності від ступеню міжнародної небезпеки та об'єкту злочинного посягання міжнародні кримінальні злочини можна поділити на чотири основні групи:

Проти стабільності міжнародних відносин: міжнародний тероризм; захоплення заручників; злочини, що вчиняються на борту повітряного судна; розкрадання ядерного матеріалу; найманство; незаконне радіомовлення та ін.

Злочини, що наносять шкоду економічному та соціальному розвитку держав: *фальшивомонетництво; незаконні операції з наркотичними та психотропними речовинами; контрабанда; нелегальна еміграція; злочинне посягання на оточуюче середовище, культурні цінності та ін.*

Посягання на особисті права та свободи людини: *рабство та работоргівля; торгівля жінками та дітьми; розповсюдження порнографії, катування та ін.*

Злочини, що вчиняються та морі: піратство (морський розбій); розірвання або пошкодження підводного кабелю або трубопроводу; зіткнення морських суден; ненадання допомоги на морі; забруднення моря шкідливими речовинами; порушення правового режиму континентального шельфу; порушення правил морських промислів та ін.

Якщо більш ретельно розглянути третю групу міжнародних кримінальних злочинів – «Посягання на особисті права та свободи людини», то, в першу чергу, звертає на себе увагу дуже тісний зв'язок цих видів злочинів.

Історично першими з'явилися рабство та работоргівля, які в наш час у чистому вигляді зустрічаються доволі рідко, модифікуючись у звичаї та інститути, які близькі до рабства за своєю сутністю. До числа таких звичаїв та інститутів «Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, які близькі до рабства», що прийнята у 1956 році Женевською конференцією представників 43 держав, відносить:

Продаж дітей та експлуатація дитячої праці. Від звичайного загальнокримінального злочину воно відрізняється своєю суб'єктивною стороною, коли метою є продати дитину людям, які будуть використовувати її у якості безкоштовної робочої сили, позбавлять власного імені та основних прав людини. Сюди ж відносяться факти передачі за винагороду батьками або опікунами своїх дітей в слугування заможним особам. Цей вид рабства заборонений ст. 32, 34-36 Конвенції про права дитини, що прийнята Генеральною Асамблеєю ООН в 1989 р.

Обертання у домашнє рабство жінок. Додаткова конвенція забороняє купівлю нареченої, а також діяння, які полягають в тому, що:

а) жінку її батьки, опікун, члени родини або будь-яка інша особа або група осіб за винагороду грошима або натурою одружують (або обіцяють одружити) без права відмови з її боку;

б) чоловік дружини, його дружина або його клан мають право передати її іншій особі за винагороду або іншим способом;

в) жінка після смерті чоловіка передається за спадком іншій особі.

Для домашнього рабства характерні наявність у осіб права розпорядження долею жінки, можливість її купівлі-продажу або спадку. З іншого боку, жінка не має права відмовлятися від небажаних для неї змін. Держави зобов'язалися відмінити такі закони та звичаї, притягувати винних до відповідальності, встановити мінімальний шлюбний вік, заохочувати реєстрацію шлюбів, одержання згоди на одруження та ін.

Цікаво, що КК Російської Федерації не містить згадок про рабство та работоргівлю, незважаючи на те, що Росія (як і Україна) є учасником усіх узгоджень з цього питання. Однак деякі схожі з ними звичаї та інститути визнаються такими, що підлягають кримінальному покаранню. Зокрема, до них можна віднести:

– примушення жінки до вступу у шлюб, продовження шлюбного життя або перешкоджання їй вступити у шлюб, а рівно викрадення її для вступу у шлюб (ст. 233 КК Росії);

– перешкоджання жінці приймати участь у державній, громадській, культурній діяльності, якщо воно поєднано з насильством або погрозою застосування такого насильства (ст. 134 КК Росії);

– викрадення чужої дитини (ст. 125 КК Росії) та ін.

3. Боргова кабала – форма економічного рабства, тобто положення або стан, який виникає через заклад боржником у забезпечення боргу своєї особистої праці або праці залежної від нього особи, якщо належно визначаєма цінність роботи, що виконується, не зараховується у погашення боргу або якщо тривалість такої роботи не обмежена і характер її не визначений (ст.1.). Отже, звичайна праця у погашення боргу не заборонена. Кабальною, рабською вважається праця, яка не зараховується у погашення боргу або не обмежена часом та характером праці. Якщо ж наприклад, запоживчувач визначить боржнику п'ятирічний строк відпрацювання боргу на руднику, то це буде цілком законно. Така формулювання правопорушення не сприяє його виконенню.

4. Ще одним інститутом рабства Женевська конференція називає кріпосний стан землекористовуча, який стосується тільки селян і в нашому регіоні майже не зустрічається.

Самостійним видом міжнародних кримінальних злочинів, що посягають на особисті права та свободи людини, визнаний продаж жінок та дітей без цілі обертання їх в рабство. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами, що прийнята в Нью-Йорці у 1949 р., визнає, що ці злочини не підпадають під дію міжнародних угод про боротьбу з работоргівлею, тому утворює самостійні міжнародні кримінальні злочини. Серед них провідне місце займає продаж жінок та дітей для заняття проституцією. За оцінками фахівців, сьогодні цей вид бізнесу за прибутковістю займає друге місце після продажу наркотиків.

Значимо, що у Нью-Йоркській Конвенції кримінальними діями міжнародного характеру визначалися: звідництво, схилення або звідництво з метою проституції іншої особи, навіть за її згодою, експлуатація проституції іншими особами; утримання будинків розпусти або управління ними; участь у їх фінансуванні; передавання в аренду або наймання приміщення для використання в цілях проституції, а також співучасть, підготування або замах на ці дії (ст. 1-4 Конвенції).

Однак, цей документ своєї головної ролі не виконує і на наш час. Одна з причин – невелика кількість країн, які його підписали. Ті ж, які його підписали, продовжують його порушувати. Наприклад, Франція підтримує Конвенцію ООН, однак визнає проституцію приватною діяльністю та обкладає її податком, поповнюючи тим самим свій бюджет.

Що стосується України, то вона у складі СРСР підписала Нью-Йоркську Конвенцію. Однак, цю проблему необхідно розглядати в двох аспектах. З одного боку, в новому кримінальному законодавстві визначений цілий ряд статей, які передбачають кримінальну відповідальність за дії, пов'язані з

проституцією: ст. 302 КК України «Створення та утримання місць розпусти і звідництво», ст. 303 КК України «Проституція або примушування чи втягнення до заняття проституцією» та інш.

З другого боку, вибухоподібне зростання проституції, торгівлі людьми і в Україні проявляється широко. Підкреслимо, що приватними особами торгівлі жінками здійснюється доволі рідко. Домінують тут кримінальні кола. Нерідко проституція є обов'язковим елементом організованого злочинного формування, оскільки за рахунок неї забезпечуються компрометація посадових осіб з метою залучення їх у злочинну діяльність, одержання великих валютних коштів від іноземних громадян, обслуговування великих босів, лідерів злочинного середовища і т.ін.

Протягом тривалого часу кримінальна політика розглядалася як національна внутрішня справа. Сьогодні не можна розробити ефективну політику протидії злочинності без урахування структурної природи сучасних кримінальних угруповань та транснаціонального характеру їх діяльності. Позбавлення можливостей отримувати прибутки від кримінальної діяльності в сфері торгівлі людьми є суттєвою складовою настану на організовану злочинність. Важливим елементом досягнення цієї мети є підтримка міжнародної співпраці між поліцейськими установами різної юрисдикції.

Окрім цього, на нашу думку, необхідно:

– привести у відповідності до міжнародних норм права діюче законодавство України з питань боротьби з торгівлею людьми;

Безперечно, ефективність боротьби з торгівлею людьми, особливо жінками, буде значно вищою, якщо активну участь в ній будуть приймати недержавні громадські організації, що знайшло своє відбиття в Комплексній програмі боротьби з торгівлею жінками, що прийнята у вересні 1999 року. Зазначимо, що в наш час настала необхідність створення в Україні державної структури, яка б консалідувала завдання боротьби з нелегальною міграцією і торгівлею людьми на державному рівні.

Список літератури: 1. Конституція України. К., Україна, 1996. 2. Хроніка ООН. – червень 1992. 3. Карпец І.І. Преступлення міжнародного характеру. М., 1979. 4. Панов В.П. Сотрудничество государств в борьбе с международными уголовными преступлениями. М., 1993.

Надійшла до редколегії 08.03.2001